

Hidden Sips in Raw Wine

(A Study of the Novel “Raw Wine” by Ismail Fasih Based on Barthes’s Five Codes)

Hojjat Allah Omidali¹, Fatemeh Soltani²

1. Corresponding Author, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages, Arak University, Arak, Iran

E-mail: h-omidali@araku.ac.ir

2. Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages, Arak University, Arak, Iran E-mail: f-soltani@araku.ac.ir

Article Info	Abstract
Article type: Research Article Article history: Received: 1, May, 2025 In Revised Form: 27, May, 2025 Accepted: 31, May, 2025 Published online: 2, June, 2025 Keywords: Ismail Fasih, <i>Raw Wine</i> (novel), Roland Barthes, Five Codes	The novel <i>Raw Wine</i> depicts Tehran in 1956; it tells the story of a man who, upon returning from the United States, encounters a wealthy yet tension-filled life, intertwined with criminal enigmas and complex human relationships. This study asks how, based on Roland Barthes’s five codes, one can accurately and rigorously uncover the multiple semantic layers of <i>Raw Wine</i>. The research method is descriptive-analytical, grounded in Barthes’s five codes (Hermeneutic, Proairetic, Symbolic, Semic, and Referential). In the Hermeneutic analysis section, the unresolved mysteries surrounding Mahin’s and Naser’s deaths-infused with suspense and ambiguity- are examined so that the reader moves beyond the narrative’s surface level. The Proairetic code categorizes and names the chain of criminal events and key actions, such as murder, interrogations, and meetings. The Semic code addresses the implicit connotations of characters (Jalal, Naser, Esmail, and Yousef) and symbols like “wine” and “mirage.” The Symbolic code reveals binary oppositions-staying/leaving, tradition/modernity, death/life, city/village-as the text’s structural axes. Finally, the Referential code uncovers Iran’s cultural and social background in the 1950s and exposes the novel’s critique of isolated intellectuals and naturalism. The findings demonstrate that <i>Raw Wine</i>, by employing a criminal framework alongside symbolic and semic layers, provides a fertile ground for producing plural meanings, transforming the reader from a passive consumer into an active producer of meaning.

Cite this The Author: Omidali, H.; Soltani, F. (2025), Hidden Sips in Raw Wine (A Study of the Novel “Raw Wine” by Ismail Fasih Based on Barthes’s Five Codes), *Literary Criticism and Rhetoric*, Vol 14, Issue 1, Ser.No. 37, Spring, (175-202). DOI:10.22059/jlc.2025.396526.2062

Publisher: University of Tehran Press

Introduction

The novel *Raw Wine* is narrated in Tehran in 1956, leading the reader into the heart of a tense and mysterious milieu where social, economic, and cultural contradictions lie at the core of a city undergoing modernization. Jalal Āryān, the story's protagonist, returns to his homeland after many years in the United States and, with his polished appearance and affluent status, becomes ensnared in a network of crime, sexual violence, and corruption that, from the very first lines, compels the reader to unravel the enigmas concealed behind the transformations of the 1950s. Ismā'īl Fasiḥ's evocative world-building turns Tehran's historical and social geography into a reflective stage. What elevates *Raw Wine* beyond mere crime fiction are the embedded symbols and implications—from the clash of tradition and modernity to the reflection of social determinism—that transform the reading process from passive reception into active interpretive engagement. This study, drawing on Roland Barthes's textual analysis method, demonstrates how the text, as a network of signs, generates meaning through interaction with the reader's experiences. Accordingly, the central research question is: How can Barthes's five codes be employed to probe the multiple semantic layers of *Raw Wine* and systematically reveal both its explicit and implicit meanings?

This research adopts a descriptive-analytical approach in which the novel's text serves as the primary data: it is first described in detail and then analyzed using Barthes's theoretical framework, aiming to present a fresh reading of Fasiḥ's intellectual dimensions.

2. Research findings

The study's findings indicate that applying Roland Barthes's five codes to *Raw Wine* unveils a dynamic, richly structured fabric of meaning.

1. Hermeneutic Code (Enigma)

The central mysteries—Mehīn's death and Nāser's demise—are constructed through the gradual presentation of clues (such as the pill packets, Mehīn's diary, and the signs of Nāser's struggle within his grave) and the continual redefinition of initial questions, generating intense suspense and active reader participation. This suspense not only sustains engagement until the end but also leaves certain questions open (for example, James Lary's motives for issuing unusual orders), thus maintaining the process of meaning-making.

2. Proairetic Code (Action)

The sequence of actions and events—Yūsuf's fall from the rooftop, Jalal's repeated interrogations, the characters' philosophical dialogues, and multiple migrations—forms a coherent, purposeful structure that regulates the narrative's rhythm while simultaneously depicting the psychological and social development of the protagonists. These actions, spanning from Jalal's return to Iran to the revelation of the crime against Mehīn, illustrate how characters' recurring and sometimes contradictory behaviors (love, violence, empathy, migration) are woven into the narrative network.

3. Semantic Code (Connotation)

Characters (Nāser Tajaddod, Ismā'īl Āryān, Yūsuf) and settings ("Sarab," Tehran) function as symbolic signifiers highlighting binaries such as modernity versus rootedness, spirituality versus materialism, and life versus death. The novel's title itself—*Raw Wine*—operates as a multifaceted metaphor for life's stages: from initial intoxication to ecstasy and eventual emptiness, mirroring the protagonists' experiences.

4. Symbolic Code (Mythic/Oppositions)

Binary oppositions (city/rural, death/life, responsibility/irresponsibility) reinforce the text’s dualistic structure and reflect the social and cultural tensions within the reader’s mind. These contrasts are not only present in the text but are also reenacted in the act of reading, prompting deeper reflection on individual and societal conditions.

5. Referential Code (Cultural/Historical)

By reflecting the historical context of the 1950s—modernization driven by oil revenues, the disenchantment of intellectuals following the 1953 coup, and Western literary influences—the novel transcends its surface as a crime narrative. These cultural and socioeconomic layers enrich the reading experience and situate *Raw Wine* within a broader critique of its era.

Conclusion

This study, through the combined application of Barthes’s structural and post-structural codes, demonstrates that *Raw Wine* is not merely a crime novel but a multilayered text that invites the reader to become an active co-creator of meaning. The integration of hermeneutic, proairetic, semantic, symbolic, and referential analyses illuminates the novel’s capacity to reflect and interrogate the social, cultural, and psychological dimensions of mid-century Iran. Theoretically, the research shows that employing both structuralist and post-structuralist coding can deepen our understanding of complex literary works. Practically, it offers a methodological framework that can be extended to the analysis of other contemporary Persian novels. Future studies are recommended to explore comparative narratological approaches to further clarify the scope and potential of this method within world literature.

جرعه‌های نهفته در شراب خام (بررسی رمان «شراب خام» اثر «اسماعیل فصیح» بر اساس رمزگان پنج‌گانه بارت)

حجت‌اله امیدعلی^۱، فاطمه سلطانی^۲

۱. نویسنده مسئول، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبانها، دانشگاه اراک، اراک، ایران. رایانامه: h-omidali@araku.ac.ir

۲. گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبانها، دانشگاه اراک، اراک، ایران. رایانامه: f-sultani@araku.ac.ir

اطلاعات مقاله چکیده

رمان «شراب خام» تهران سال ۱۳۳۵ را به تصویر می‌کشد؛ داستان مردی که پس از بازگشت از آمریکا با زندگی مرفه اما پرتنش، با معماهای جنایی و روابط انسانی پیچیده‌ای روبه‌رو می‌شود. پژوهش حاضر با این پرسش می‌پردازد که چگونه بر اساس رمزگان پنج‌گانه بارت می‌توان لایه‌های معنایی چندگانه‌ی رمان «شراب خام» را دقیق و مستند آشکار کرد؟ روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بر مبنای رمزگان پنج‌گانه (هرمونیک، پروآیتریک، نمادین، معنایی، و ارجاعی) رولان بارت است. در بخش تحلیل هرمنوتیکی، معماهای حل‌نشده مرگ مهین و ناصر با چاشنی تعلیق و ابهام واکاوی می‌شود تا خواننده از سطح نخست روایت فراتر رود. رمزگان پروآیتریک زنجیره رویدادهای جنایی، کنش‌های کلیدی مانند قتل، بازپرسی‌ها و ملاقات‌ها را دسته‌بندی و نام‌گذاری می‌کند. رمزگان معنایی به دلالت‌های ضمنی شخصیت‌ها (جلال، ناصر، اسماعیل و یوسف) و نمادهایی نظیر «شراب» و «سراب» می‌پردازد. رمزگان نمادین جفت‌تقابل‌هایی همچون ماندن/رفتن، سنت/مدرنیته، مرگ/زندگی و شهر/روستا را به‌عنوان محورهای ساختاری متن بازمی‌نماید. در نهایت رمزگان ارجاعی، پس‌زمینه فرهنگی و اجتماعی ایران دهه ۱۳۳۰ و نقد روشنفکران منزوی و ناتوالیسم رمان را آشکار می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد رمان «شراب خام» با بهره‌گیری از ساختار جنایی و لایه‌های نمادین و معنایی، بستری مناسب برای تولید معناهای متکثر فراهم ساخته و خواننده را از موقعیت مصرف‌کننده منفعل به نقش تولیدکننده فعال معنا می‌رساند.

نوع مقاله:

علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۲/۱۱

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۳/۰۶

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۳/۱۰

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۳/۱۲

واژه‌های کلیدی:

اسماعیل فصیح، رمان «شراب خام»، رولان بارت، رمزگان پنج‌گانه.

استناد: امیدعلی، حجت‌اله؛ سلطانی، فاطمه (۱۴۰۴)، جرعه‌های نهفته در شراب خام (بررسی رمان «شراب خام» اثر «اسماعیل فصیح» بر اساس رمزگان پنج‌گانه بارت)، پژوهش‌نامه نقد ادبی و بلاغت، دوره ۱۴، شماره ۱، شماره پیاپی ۳۷، بهار، (۱۳۹۵-۱۳۷۵).

DOI:10.22059/jlcr.2025.396526.2062

۱- مقدمه

رمان «شراب خام» در تهران سال ۱۳۳۵ جریان دارد و خواننده را به درون فضایی پرتنش و رازآلود می‌برد؛ جایی که زندگی شهری آبستن تضادهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است. جلال آریان، قهرمان داستان، پس از سال‌ها اقامت در آمریکا به وطن بازمی‌گردد و با ظاهری مرتب و زندگی مرفه، در جهانی پیچیده، پر از معماهای جنایی و روابط انسانی درهم‌تنیده گرفتار می‌شود. حادثه‌ای از جنس تجاوز، مرگ و فساد در لایه‌های زیرین شهری که در حال مدرنیزاسیون است رخ می‌دهد و خواننده را از همان سطور ابتدایی به پیگیری رازهایی وامی‌دارد که در پس‌روزگار پرتنش دهه ۱۳۳۰ پنهان شده‌اند. نگاهی دقیق به جزئیات روایت نشان می‌دهد که اسماعیل فصیح با قلمی تصویرگرانه، از زوایای مختلف تهران در حال تغییر سخن می‌گوید و فضای تاریخی و اجتماعی را به جریانی دغدغه‌مند و تأمل‌برانگیز تبدیل می‌کند.

در این بستر چندسطحی، خواننده با پرسش‌هایی مواجه می‌شود که رفته‌رفته، با نمایان شدن مدارک و سرنخ‌ها، افق پاسخ را گسترده‌تر و پیچیده‌تر می‌کنند. اما آنچه «شراب خام» را فراتر از یک رمان جنایی صرف می‌سازد، حضور نمادها و دلالت‌های پنهان در لایه‌های مختلف داستان است؛ از تقابل سنت و مدرنیته تا بازتاب جبر اجتماعی و سرنوشت محتوم شخصیت‌ها. این ویژگی‌ها خوانش اثر را به فرایندی فعال تبدیل می‌کنند، جایی که معنا از دل تعامل رسانه‌ای میان متن و ذهن خواننده تراوش می‌یابد.

برای فهم معناهای متکثر این اثر ادبی، رویکرد تحلیل متنی رولان بارت ابزاری کارآمد فراهم می‌آورد. رولان بارت، نظریه‌پرداز برجسته ساختارگرایی و پس‌اساختارگرایی، معتقد است معنای یک متن نه در یک مسیر خطی ثابت، بلکه در زنجیره‌ای از نشانه‌ها و زبان‌های مختلف شکل می‌گیرد؛ نشانه‌هایی که خواننده با به‌کارگیری دانش و تجربیات خویش، آن‌ها را رمزگشایی می‌کند. از نگاه او، متن‌ها همچون شبکه‌ای باز از دال‌ها هستند که همواره قابلیت فهمیدن‌های گوناگون را دارند و در نتیجه هیچ معنای یگانه و نهایی‌ای در متن وجود ندارد. خوانش متنی به این معنا، خواننده را از جایگاه مصرف‌کننده منفعل خارج کرده و به نقش «تولیدکننده» فعال معنا ارتقا می‌دهد (میرعمادی، ۱۳۸۴: ۷۳) زیرا هر استخراج دلالت، فرایندی خلاقانه محسوب می‌شود و لایه‌ای تازه از مفاهیم را آشکار می‌کند.

۱-۱. بیان مساله

رمان «شراب خام» با ارائه داستانی جنایی-انسانی در بستر تهران دهه ۱۳۳۰، مخاطب را در مواجهه با معماهای خون و فساد، روابط درهم‌تنیده انسانی و تضادهای فرهنگی قرار می‌دهد. با وجود چندلایه‌بودن روایت و توصیف دقیق فضای اجتماعی آن سال‌ها، هنوز بسیاری از نمادها، دلالت‌های ضمنی و پرسش‌های پنهان متن به‌طور نظام‌مند باز نشده‌اند. از سوی دیگر، بارت در نظریه رمزگان پنج‌گانه نشان داده است که هر متن نه یک معنای واحد، بلکه مجموعه‌ای از نشانه‌هاست که خواننده با مشارکت فعال خود آن‌ها را رمزگشایی می‌کند. در این راستا، سوال اصلی پژوهش آن است که چگونه با کمک رمزگان پنج‌گانه بارت می‌توان لایه‌های متکثر معنایی رمان «شراب خام» را کاوید و معانی صریح و ضمنی اثر را به‌شکلی دقیق و مستند آشکار ساخت؟

۱-۲. روش پژوهش

این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی انجام می‌شود که در آن، متن رمان به‌عنوان داده اصلی ابتدا به‌طور دقیق توصیف شده و سپس با بهره‌گیری از چارچوب نظری بارت مورد تحلیل قرار می‌گیرد و تلاش دارد با تبیین ابعاد نوینی از تفکرات فصیح، خوانشی تازه از این رمان ارائه دهد.

۱-۳. پیشینه پژوهش

در دهه اخیر، رویکرد تحلیل متنی رولان بارت به‌ویژه «رمزگان پنج‌گانه» او به یکی از روش‌های برجسته مطالعات ادبی بدل شده و پژوهشگران فارسی‌زبان نیز در بهره‌گیری از این چارچوب برای کشف لایه‌های معنایی آثار ادبی تلاش زیادی کرده‌اند.

یکی از نخستین مطالعات در این زمینه، مقاله توضیح و معرفی متدولوژی رمزگان پنج‌گانه رولان بارت با نمونه عملی از نمایش‌نامه فیزیکدان‌ها اثر فردریش دورنمات توسط صفی و سلامی (۱۳۹۰) است. آنان ضمن معرفی مفصل رمزگان هرمنوتیکی، پروآیتریک، معنایی، نمادین و ارجاعی، نشان دادند که چگونه می‌توان ساختار نشانه‌ای یک متن نمایشی را شناسایی و لایه‌های ضمنی آن را استخراج کرد.

مرادی و چالاک (۱۳۹۹) نیز در مقاله بررسی تکثر معنایی در حکایت شاه و کنیزک مولوی بر اساس نظام رمزگان روایی رولان بارت با استفاده از رمزگان‌های پنج‌گانه، سه گفتمان اصلی متن

را شناسایی کردند: «مرادی-مریدی»، «این سری-آن سری» و «تبختل و توکل». این پژوهش نشان داد چگونه تضادهای نمادین و دلالت‌های فرامتنی مولوی می‌تواند با چارچوب بارت قابل تحلیل باشد و خواننده را از مصرف متعارف متن فراتر برد.

در حوزه مطالعات مربوط به اسماعیل فصیح و به‌ویژه رمان «شراب خام»، چندین پژوهش شاخص وجود دارد که هر یک از زاویه متفاوتی به این اثر پرداخته‌اند. مهری بیگدلیلو و همکاران (۱۳۹۶) در تحلیل جلوه‌های رئالیسم در رمان شراب خام با تمرکز بر شیوه‌های بازنمایی واقعیت، نقش رسانه‌های خبری، وضوح توصیف جزئیات و چگونگی تیپ‌سازی را بررسی کرده‌اند.

صادقی شهپر و پورمرادی (۱۳۹۲) در مقاله یک گام به سوی بومی‌گرایی: نقد داستان‌های اسماعیل فصیح، حرکت از ناتورالیسم به سوی رئالیسم تغییر سبک فصیح را تحلیل کرده و نشان داده‌اند چگونه «شراب خام» نمونه گذار از رویکرد خشن ناتورالیستی به سمت تأکید بر مولفه‌های بومی و فرهنگی ایران است. رنجبر و همکاران (۱۳۹۸) در سبک‌شناسی داستان‌های اسماعیل فصیح نیز از منظر سه بُعد محتوا، زبان و ادبی، آثار فصیح را بررسی کرده‌اند.

خانی اسفندآباد و نظری (۱۳۹۹) در تحلیل جامعه‌شناسانه رمان دل کور اثر اسماعیل فصیح با استفاده از نظریه‌های گلدمن، لوکاچ، باختین و اسکارپیت، مؤلفه‌های اجتماعی-فرهنگی متن را واکاوی کرده و نشان داده‌اند متن فصیح از منظر ارتباطات قدرت و مسائل هویتی، قابل کاوش عمیق است. با وجود این مجموعه از مطالعات، تاکنون پژوهشی که رمان «شراب خام» اسماعیل فصیح را با رویکرد رمزگان پنج‌گانه رولان بارت به‌طور جامع بازخوانی کند، مشاهده نشده است. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از این چارچوب، تلاش می‌کند شکاف موجود را پر کرده و لایه‌های معنایی نهفته در بستر اجتماعی-تاریخی رمان را به شکلی مستند و نظام‌مند آشکار سازد.

۲. مبانی نظری پژوهش

رولان بارت (۱۹۱۵-۱۹۸۰) یکی از پیشگامان ساختارگرایی و به‌ویژه پساساختارگرایی در مطالعات ادبی است. او با رویکردی منحصر به فرد، متن را نه به‌عنوان پیام خطی با معنایی ثابت، بلکه به‌مثابه یک شبکه پیچیده از نشانه‌ها تعریف کرد. بارت می‌گوید: «متن مجموعه‌ای از دال‌هاست که در تعامل با مدلول‌ها، معناهای گوناگون تولید می‌کنند و خواننده با مشارکت فعال

خویش، این معناها را رمزگشایی می‌سازد.» (بارت، ۱۳۷۳: ۶۰) این نگاه، نقطه عطفی در مطالعات ادبی بوده که از یک سو تأکید بر ساختارهای درونی متن (ساختارگرایی) و از سوی دیگر اهمیت نقش خواننده در فرایند معنازایی (پساساختارگرایی) را به هم پیوند می‌دهد. بارت معتقد است معنای یک اثر ادبی هیچ‌گاه یکسان و قطعی نیست، بلکه همواره در حال تغییر و تحول است و خواننده، به واسطه «رمزگشایی»، به عنوان یک عامل خلاق در تولید معنا شرکت می‌کند. (آلن، ۱۳۶۴: ۱۳۳)

رمزگان‌های بارت امکان شناسایی دلالت‌های پنهان را فراهم می‌کنند و نشان می‌دهند چگونه عناصر ظاهراً ساده متن، حامل معانی عمیق و چندوجهی‌اند. (بارت، ۱۳۷۳: ۶۰) همچنین برخلاف رویکردهای سنتی که خواننده را صرفاً مصرف‌کننده معنا می‌دانستند، بارت خواننده را تولیدکننده معنا معرفی می‌کند. خوانش صحیح متنی منجر به بازشناسی نشانه‌ها و خلق معناهای تازه در متن می‌شود. (میرعمادی، ۱۳۸۴: ۷۳) او نشان می‌دهد که متن هیچ‌گاه یک «پیام نهایی» ندارد و همیشه امکان برداشت‌های مختلفی از آن وجود دارد. این برداشت‌ها به واسطه متغیرهای فرهنگی، اجتماعی و فردی خوانندگان شکل می‌گیرند. (آلن، ۱۳۶۴: ۱۳۳)

۲-۱. رمزگان پنج گانه رولان بارت

یکی از مفاهیم کلیدی در رویکرد بارت، معرفی رمزگان پنجگانه است که در فهم و تحلیل لایه‌های معنایی متن بسیار مؤثر است. رمزگان‌ها در این رویکرد به عنوان قالب‌های تفسیری عمل می‌کنند که از طریق آن‌ها خواننده می‌تواند به ابعاد مختلف معنایی متن دست یابد. در واقع آنچه سبب ارتباط خواننده با متن می‌شود، حاصل انگاشت و دانشی است که به مرور زمان کسب کرده است؛ پس رمزگان‌ها قالب‌های تفسیری هستند که از سوی تولیدکنندگان و مفسرین به کار می‌روند. (ضیمران، ۱۳۸۳: ۱۳۵) بارت در این باره پنج نوع رمزگان را معرفی می‌کند: عبارتند از: رمزگان هرمنوتیکی^۱، رمزگان پروآیتریک یا کنشی^۲، رمزگان معنایی یا دالی^۳، رمزگان نمادین^۴ و رمزگان ارجاعی یا فرهنگی^۵.

۲-۱-۱. رمزگان هرمنوتیکی: این رمزگان لایه‌ای از متن است که با پرسش‌های بنیادی و

رازهای درونی متن درگیر است. این رمزگان موجب می‌شود تا خواننده با پرسش‌هایی مواجه شود که پاسخ‌های آن، همزمان زمینه‌ساز ایجاد تعلیق و نیز فرآیند راززدایی می‌گردند (هاوکس،

۱۳۹۴:۱۷۰؛ به نقل از سجودی، ۱۳۸۷:۱۵۴). در واقع، این رمزگان به نوعی سوال‌های مطرح شده در ساختار داستان را تبیین و همزمان فراز و نشیب‌های مربوط به آن‌ها را به تصویر می‌کشد. بارت می‌گوید، کارکرد این رمزگان تبیین گونه‌گون یک پرسش، پاسخ آن و انواع رخدادهای تصادفی است که با آنها می‌توان آن پرسش را مطرح کرده یا پاسخ آن را به تعویق انداخت و یا حتی معماهایی را مطرح کرد و راه‌حل‌های آن را نشان داد. (به نقل از آلن، ۱۳۸۵: ۱۳۷) بارت برای شناسایی و حل معما ده مرحله را شناسایی کرده است که عبارتند از: موضوعیت بخشی، موقعیت‌یابی، فرمول‌بندی معما، نوید پاسخ گویی به معما، فریب، ابهام، انسداد، پاسخ تعلیقی، پاسخ جزئی و افشای حقیقت. (بارت، ۱۳۸۷: ۲۱۶-۲۱۵؛ باومن، ۲۰۰۰: ۲۱) باید در نظر داشت که تمامی روایت‌ها به طور طبیعی از این فرم منطقی پیروی نمی‌کنند.

۲-۱-۲. رمزگان پروآیتریک یا کنشی: رمزگان پروآیتریک به زنجیره عملیاتی یا «تواریخ رویدادها» می‌پردازد. هر کنش یا حادثه‌ای که در روایت روی می‌دهد، زیرمجموعه‌ای از این رمزگان قرار می‌گیرد و به پیشبرد داستان منجر می‌شود. (آلن، ۱۳۶۴: ۱۳۵) با تأکید بر «زنجیره رویدادها»، مسیر هم‌زمانی و ترتیب زمانی را روشن می‌سازد و نقشی کلیدی در ساختار روایی دارد. از دید بارت، این رمزگان می‌تواند ساده‌ترین اتفاقات (مثل «باز شدن در» یا «زنگ زدن تلفن») تا پیچیده‌ترین کنش‌ها (قتل، بازپرسی، تعقیب و گریز) را دربر گیرد. (بارت، ۱۳۸۷: ۲۱۴-۲۱۵)

۳-۱-۲. رمزگان معنایی یا دالی: رمزگان معنایی به دلالت‌های ضمنی و لایه‌های معنایی کوچک درون متن می‌پردازد. بارت معتقد است که «واحد‌های کمینه معنایی» می‌توانند در ترکیب با یکدیگر تونل‌هایی به عمق معنا ایجاد کنند. (بارت، ۱۳۸۷: ۲۰؛ آلن، ۱۳۶۴: ۱۳۷) این رمزگان خواننده را به کشف دلالت‌های پنهان و عمق معانی نهفته فرا می‌خواند. به واسطه آن می‌توان دریافت که واژه‌ای ساده همچون «شراب» چگونه در یک بستر فرهنگی و ادبی نقش استعاره به خود می‌گیرد و مفاهیمی چون زندگی، سرخوشی یا حتی تباهی را منتقل می‌کند. این لایه از رمزگان، نقش مهمی در تشریح جزئیات ظریف و ناگفته متن دارد که به خواننده کمک می‌کند تا به عمق معانی نهفته در ساختار داستان دست یابد.

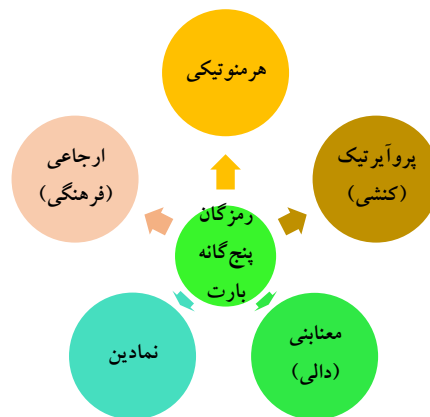
۲-۱-۴. **رمزگان نمادین:** رمزگان نمادین ناظر بر تضادها و «جفت‌های دوتایی» است که در متن رخ می‌دهند. تضادهای نمادین به ساختارهای اساسی معنا در متن شکل می‌دهند و به عمق بخشیدن به تحلیل کمک می‌کنند. (هاوکس، ۱۳۹۴: ۱۷۰-۱۷۴) این رمزگان با استخراج جفت‌های متضاد و بررسی روابط آن‌ها، می‌تواند به وجوه پنهان‌تری از موضوعات اجتماعی، فرهنگی و روان‌شناختی پی ببرد.

۲-۱-۵. **رمزگان ارجاعی یا فرهنگی:** رمزگان ارجاعی به ارجاعات بیرونی متن و زمینه‌های تاریخی، فرهنگی و اجتماعی تمرکز دارد. مطابق نظر بارت، بدون شناخت این ارجاعات، بسیاری از مفاهیم و دلالت‌های متنی مبهم باقی می‌مانند. (آلن، ۱۳۶۴: ۱۳۸) این رمزگان شامل ارجاعات به خرده‌فرهنگ‌ها، سنت‌ها، تاریخ، مذهب، اسطوره و... می‌شود و با تحلیل آن، می‌توان به فهمی عمیق‌تر از بافت اجتماعی-تاریخی متن رسید. این رمزگان نشان می‌دهد که چگونه ارجاعات بیرونی به بافت‌های فرهنگی، زمینه‌ساز تفسیرهای عمیق‌تر و چندلایه از متن می‌شوند. به عبارت دیگر، دانش فرهنگی و اجتماعی خواننده، تأثیر بسزایی در بازخوانی و استخراج معانی از متن دارد.

نام رمزگان	کارکرد اصلی
رمزگان هرمنوتیکی	ایجاد تعلیق، پرسش‌های بنیادین، معماها و جهت‌دهی خواننده به سوی کشف پاسخ‌ها (راززدایی)
رمزگان پروآیتریک (کنشی)	شناسایی و نام‌گذاری توالی رویدادها و کنش‌ها؛ ساختار دراماتیک داستان (حرکت روایی)
رمزگان معنایی (دالی)	استخراج دلالت‌های ضمنی شخصیت‌ها، اشیاء، مکان‌ها و روابط؛ بازنمایی لایه‌های زیرین معنا
رمزگان نمادین	شناسایی تضادها و زوج‌های معنایی متضاد (دوتایی)، ایجاد فضای سمبلیک و معنایی پویا
رمزگان ارجاعی (فرهنگی)	تأکید بر پیوندهای متن با دانش پیشین فرهنگی، موقعیت تاریخی و اجتماعی؛ بستر معناهای چندلایه

در مجموع، دو رمزگان اول یعنی هرمنوتیکی و پروآیتریک بیشتر به ساختار روایی و چیدمان

داخلی متن مرتبط هستند، در حالی که سه رمزگان باقی‌مانده (معنایی، نمادین و ارجاعی) از سطح روایی فراتر رفته و به تحلیل‌های عمیق‌تر و چندبعدی متن می‌انجامند.

۲-۲. معرفی و خلاصه رمان شراب خام

رمان «شراب خام» با زاویه دید اول شخص (راوی-کنشگر) و در بستر اجتماعی تهران دهه ۳۰ شمسی روایت می‌شود. شخصیت اصلی، جلال آریان، مردی تحصیل کرده آمریکاست که پس از سال‌ها اقامت در آمریکا، برای مراقبت از برادر بیمارش، یوسف، به تهران بازمی‌گردد. او دو برادر به نام اسماعیل و یوسف و یک خواهر به نام فرنگیس دارد. جلال به عنوان کارمند شرکت شیمیایی آمریکایی مشغول به کار می‌شود و درگیر ماجرای جنایی-اجتماعی می‌گردد که هسته مرکزی رمان را شکل می‌دهد.

ماجرا با درخواست مدیر آمریکایی شرکت، جیمز لاری، برای همراهی کردن مهین حمیدی (کارمند مستعفی) از خرمشهر به تهران آغاز می‌شود. برخورد او با جسد مهین در قطار و کشف دفترچه خاطرات او، پرده از فعالیت‌های قاچاق شرکت برمی‌دارد. سکوت مدیرعامل شرکت و تهدیدهای افراد زورگو، جلال را به یک مسیر تحقیقی وامی‌دارد. تعقیب جلال توسط باند صمد خزیره (قاچاقچی وابسته به شرکت) و خودکشی زهرا حمیدی (خواهر مهین) پس از تجاوز، گره‌های فرعی روایت را تقویت می‌کند. در این میان، رابطه عاشقانه و ناگوار جلال با زهرا، خواهر مهین، موجبات درد و رنج او می‌شود. در موازی این فرایند، مرگ ناصر تجدد (نویسنده

روشنفکر و دوست جلال) بر اثر شتابزدگی روستاییان در خاکسپاری اش، به عنوان نمادی از ناآگاهی و خشونت محیطی، بازتاب‌دهنده درون‌مایه‌های ناتورالیستی رمان است.

«یوسف» برادر کوچکتر جلال است که شانزده سال دارد و به روماتیسم قلبی مادرزادی مبتلاست. او فرد حساس و رقیق‌القلبی است که گرفتار اوهام و سراب‌هایی درباره بهشت، خدا، باغ پردیس و جانوران است. «اسماعیل» برادر بزرگتر جلال است که استاد فلسفه و عرفان شرق در دانشگاه کالیفرنیاست. از خواهرش «فرنگیس» جز اینکه خانه‌دار و ساکن آبادان است و یک دختر دارد، در کل داستان سخن قابل‌توجهی به میان نمی‌آید. بهترین دوست جلال «ناصرتجدد» است. او نویسنده روشنفکری است که در جریان مهاجرتش از تهران به روستایی به نام «سراب» در کنگاور جانش را از دست می‌دهد. شخصیت‌های مهم دیگر داستان «مهمین حمیدی» کارمند سابق شرکت اِپا است که ماجرای مرگ او اولین گره داستانی را به‌وجود می‌آورد. «زهره حمیدی» خواهر مهمین است و مدتی با جلال طرح دوستی می‌بندد. «جیمس لاری» مدیرعامل شرکت اِپا، «ویدا فکرت» منشی مخصوص مستر لاری، خانم «فرخ فروغی» معلم ادبیات فارسی دوست و خاطرخواه ناصر تجدد، دیگر شخصیت‌های حاضر در رمان هستند. شخصیت‌های دیگری که طی فرایند تحلیل رمان بیشتر معرفی خواهند شد عبارتند از: عصمت امیرشیخ، صمد خزایر و دکتر بهرامیان.

۳. بحث و بررسی رمان شراب خام

رویکرد بارت ابزار تحلیلی قدرتمندی برای بررسی رمان «شراب خام» فراهم می‌کند؛ رویکردی که در آن معنا از طریق زنجیره‌ای از دال‌ها و رمزگان‌های متنی خلق و پراکنده می‌شود. همان‌طور که بارت تأکید می‌کند، معنا در هر متن نوشتاری ثابت و نهایی نیست، بلکه نتیجه‌ای از تعامل پویا بین متن و خواننده است؛ جایی که خواننده با بهره‌گیری از دانش فرهنگی و تجربیات شخصی خود، معانی نهفته را استخراج و تفسیر می‌کند. در ذیل رمان شراب خام را از منظر رمزگان پنج گانه بارت تحلیل می‌کنیم:

۳-۱. رمزگان هرمنوتیکی

رمزگان هرمنوتیکی به عنوان ابزاری برای ایجاد تعلیق، مطرح نمودن پرسش‌های بنیادین و هدایت خواننده در جهت رازگشایی از معماهای متن، نقش مهمی ایفا می‌کند. به نقل از داد

(۱۳۸۳:۱۴۷)، «هرمنوتیک علم ضابطه‌مند کردن اصول و روش‌هایی است که بواسطه آن می‌توان به معنی هر نوع متن نوشتاری دست یافت.» این تعریف، نشان می‌دهد که رمزگان هرمنوتیکی در واقع به تفسیر و استخراج معانی باطنی کمک می‌کنند. در رمان «شراب خام»، از همان ابتدای روایت، مؤلف با ارائه سوالات و معماهای متعدد، فضایی از عدم قطعیت و تعلیق در ذهن خواننده ایجاد می‌کند؛ فضایی که در آن پرسش‌های مطرح شده درباره وقایع و حوادث داستان، زمینه‌ساز فعالیت تفسیری و کنش فعال خواننده می‌شود.

یکی از مهم‌ترین معماهای هرمنوتیکی این رمان، مسئله مرگ ناگهانی مهین حمیدی است. در ابتدای داستان، برخی نشانه‌ها مانند مشاهده ورق‌های قرص بالای سر جنازه، به خواننده دلالت می‌کنند که شاید مهین خودکشی کرده باشد. اما با ورود به مرحله بعدی روایت و خواندن دفترچه یادداشت او، اطلاعات جدیدی مبنی بر وقوع تجاوز و بارداری او فاش می‌شود. این تغییر در ارائه اطلاعات، مسیر اولیه خوانش معمای مرگ مهین را دگرگون می‌کند و باعث می‌شود پرسش «چه کسی مهین حمیدی را کشته است؟» همچنان زنده بماند. در این میان، معماهای فرعی متعددی همچون نقش صمد خزایر، عصمت امیرشیخ (دختر مو دم اسبی که جلال در داخل کوپه مهین مشاهده کرده بود) و حتی ابهامات موجود پیرامون دستورات غیرعادی جیمس لاری، فضای تعلیقی و رمزآلودی را در متن ایجاد می‌کنند که خواننده را وادار به دنبال کردن مراحل می‌کند که به تدریج در مسیر رازگشایی داستان ظاهر می‌شوند.

مرحله بعدی ایجاد انسدادی در روند داستان است. جلال آریان که عزمش را جزم کرده بود به هر نحوی که شده باید حقیقت قتل مهین را کشف کند، با تنبیه شدن و تهدید شدن از جانب خزایر و اعضای باند قاچاق برای مدتی متوقف می‌شود. تا نیمه‌های داستان هنوز اغلب ماجراها و تصاویر موجود در داستان مات و محو است ولی با نزدیک شدن به انتهای داستان، این تصاویر واضح‌تر می‌شود. رفته رفته پس از آشکار شدن برخی از وجوه جزیی حقیقت، راز اصلی افشا می‌شود؛ دلیل اصلی قتل مهین به ترس جیمس لاری آمریکایی از فاش شدن باند قاچاق خود به وسیله مهین مرتبط است. پس جیمس تصمیم می‌گیرد هرچه سریع‌تر او را از میان بردارد. ولی بازهم تمام جوانب این معما بازگشایی نمی‌شود و جای ابهام باقی است و تا آخر داستان مرتفع نمی‌شود و آن این نکته است که چرا جیمس لاری، جلال را برای بازگرداندن از مهین به خوزستان می‌فرستد تا هنگام بازگشت از آنجا در ترن از او مراقبت کند؟ دلیل این کنش جیمس

چه بوده است؟ دستوری که لاری جیمس می‌دهد غیرعادی و خارج از خط مشی روزانه عادی کار در شرکت است.

در تحلیل رمزگان هرمنوتیکی، نخستین مؤلفه‌ای که مورد توجه قرار می‌گیرد، موضوعیت بخشی روایت است؛ به عبارت دیگر، از همان ابتدای داستان، شروع روایت به گونه‌ای طراحی شده که سوال‌های بنیادین در ذهن مخاطب ایجاد می‌کند. این سوالات، از جمله اینکه چرا مهین حمیدی به ظاهر خودکشی کرده یا چه کسی پشت قتل اوست، به تدریج با گذر زمان و از طریق آشکارسازی نشانه‌ها و مدارک متعدد، پاسخ داده می‌شوند؛ اما همچنان برخی ابهامات تا پایان داستان باقی می‌مانند. همان‌گونه که یارشاطر (۱۳۷۳: ۲۶۹) اشاره کرده است، ساختار روایی «شراب خام» موجب شده است تا معماها و رمزگان به نحوی همسو با روند داستان پیش بروند و خواننده به‌طور فعال در فرایند معنازایی مشارکت کند

در یکی از بخش‌های مهم داستان، جلال آریان که نقش راوی و کارآگاه غیررسمی داستان را بر عهده دارد، با مشاهده و بررسی مدارک موجود – از جمله دفترچه خاطرات مهین – به دنبال یافتن علت واقعی مرگ او می‌رود. در این مسیر، خواننده شاهد آن است که چگونه عناصر مختلف داستان، مانند گزارش‌های اولیه در مورد مرگ مهین و سپس آشکارسازی اطلاعات جدید مبنی بر تجاوز و توطئه، باعث تغییر دیدگاه اولیه می‌شود. این تغییر دیدگاه، همان رمزگان هرمنوتیکی است که خواننده را مجبور می‌کند تا همواره از روی سطح اولیه روایت فراتر رفته و به تفسیر عمیق‌تر معانی بپردازد.

علاوه بر معمای مهین حمیدی، معمای دیگری پیرامون مرگ ناصر تجدد نیز در این رمان مطرح می‌شود. ناصر که به منظور دستیابی به رؤیاهایش به روستایی دورافتاده به نام «سراب» می‌رود، در میان اهالی روستا به گونه‌ای مبهم و متناقض دفن می‌شود. در نبش قبر او، جلال متوجه می‌شود که ناصر زنده در گور بوده و آثار تقلای او در دستان و چهره‌اش قابل مشاهده است. این معما، بار دیگر به واسطه رمزگان هرمنوتیکی باعث ایجاد تعلیق و کنجکاوی در ذهن خواننده می‌شود؛ چرا که پرسش‌هایی مانند «آیا ناصر به دلیل بیماری صرع یا به دلیل عوامل دیگر جان خود را از دست داده است؟» همچنان بی‌پاسخ باقی می‌ماند و فضای نامعلومی را در روایت به وجود می‌آورند.

از سوی دیگر، قرارگیری معماهای اصلی مانند مرگ مهین و ناصر، به همراه معماهای فرعی نظیر کشته شدن صمد خزایر و ابهامات مربوط به دستورات غیرعادی جیمس لاری، نشانگر آن است که نویسنده با به‌کارگیری رمزگان هرمنوتیکی، قصد داشته است تا خواننده را در یک فضای پیچیده از معانی و نشانه‌ها غرق کند. این امر موجب می‌شود تا متن به عنوان یک سیستم باز از نشانه‌ها، همواره در حال تغییر و تحول باقی بماند؛ بدین معنا که هیچگاه یک پاسخ قطعی و نهایی برای تمامی معماها ارائه نمی‌شود و هر خواننده با رویکرد و تجربیات خاص خود، به تولید معانی متفاوتی دست می‌یابد.

۳-۲. رمزگان پروآی‌رتیک یا کنشی

به منظور تحلیل رمزگان پروآی‌رتیک در رمان شراب خام باید آن را مجموعه‌ای از توالی‌ها و در نتیجه به منزله یکی از رمزگان کنشی در نظر گرفت. در این قسمت این مسئولیت بر عهده خواننده متن است که براساس رویدادها، حرکت‌ها و فعالیت‌ها، یک کنش یا توالی متمایز را بیابد و نامگذاری کند. پی‌رفت‌های رمان شراب خام بر اساس نظر بارت عبارتند از: ۱- صحنه‌پردازی: اسماعیل فصیح در صحنه‌پردازی‌های این رمان به‌گونه‌ای عمل کرده‌است که ضمن آن خواننده می‌تواند درباره شخصیت‌ها، مکان‌های رویداد، نحوه چینش عناصر داستان، کنش‌ها و علل وقوع آنها اطلاعاتی را کسب کند. به عنوان نمونه در همان صحنه اول داستان که صحنه سقوط یوسف از بام تارمی ایوان خانه مادر بزرگ است، بی‌درنگ خواننده می‌فهمد برادران آریان به همراه خواهرشان فرنگیس، از نعمت داشتن پدر و مادر محرومند. آنها خیلی زود والدین خود را از دست داده‌اند و به دلیل عدم تمکن مالی در خانه مادر بزرگ به سر می‌برند. آنها از یوسف که علاوه بر بیماری روماتیسم قلبی‌اش حالا در اثر سقوط از بام، تمام بدنش مجروح شده در شرایط سختی نگهداری می‌کنند. بعدها در طی داستان مشخص می‌شود که آنها فرزندان زن صیغه‌ای ارباب حسن آریان بودند که بعد از مرگ پدر، برادران و خواهران زن اول پدر، تمام ارث و میراث پدر را بین خودشان تقسیم کردند. صحنه مربوط به حضور پیوسته یوسف در مؤسسه، نشان از وخامت شرایط جسمی او دارد، صحنه مربوط به حضور مهین در شرکت اپا در خوزستان، صحنه حضور جلال در ترن در زمان قتل مهین، همه کنش‌های متوالی هستند که پای جلال آریان را در گشایش راز قتل مهین باز می‌کند و مسیر زندگی او را از سیر عادی آن منحرف می‌کند. ۲- اقامت جلال در آمریکا و اقامت ناصر تجدد در فرانسه: طی این رویدادهاست که ما از متأثر شدن

هر دو شخصیت از هنر، فرهنگ و ادبیات دو کشور آمریکا و فرانسه مطلع می‌شویم؛ امری که در گزینش خط مشی زندگی هر دو شخصیت و سرنوشت آنها در ایران بسیار تأثیرگذار بوده است.

۳- ازدواج با آنابل و مرگ او: تجربه حضور جلال در آمریکا و ازدواج او با آنابل نروژی و مدتی بعد از آن مرگ آنابل و فرزندش به هنگام زایمان، از جلال آریان شخصیتی ساخت که احساسات عشقی و وابستگی به زن را در وجود خود کنار بگذارد و با زنان بودن را برای خود در حد یک تفریح بداند. (فصیح، ۱۳۹۷: ۱۸۸) هر چند بعدها با دیدن زهرا حمیدی از این رویه خود فاصله می‌گیرد. ۴- قتل: که طی آن مهین حمیدی در ترن کشته می‌شود و در جریان همین پی‌رفت است که شاهد روی دادن خودکشی زهرا حمیدی می‌شویم و اطلاعات زیادی درباره باند قاچاقچیان هروئین وابسته به جیمس لاری آمریکایی بدست می‌آوریم. ۵- بازپرسی اول: برای قتل مهین حمیدی که طی این بازپرسی و پس از آن با پیدا کردن دفترچه خاطرات، جلال آریان از انگیزه‌های قتل مهین حمیدی مطلع می‌شود. (همان: ۴۸) در طی همین بازپرسی است که جلال پی‌می‌برد، مرد «صورت نون تافتونی» که پیوسته جلوی خانه زهرا حمیدی کمین می‌کرد، (همان: ۱۳۵) آقای اسدی، پلیس شهربانی است. ۶- هم‌ملی و هم‌راهی: در جریان حل راز قتل مهین، عواملی وجود داشت که جلال آریان به ماجرای قتل مهین مثل یک خیانت جدی نگاه کند و به آن شک کند؛ عواملی مانند حضور «دختر مو دم اسبی» و مرد صورت نون تافتونی هم در ترن و هم در خانه زهرا حمیدی خواهر مقتول. حس همدردی و دلجویی جلال نسبت به زهرا حمیدی پس از مرگ خواهرش نیز قابل توجه است. افزون بر این همراهی و حس شفقت و مسؤولیت جلال نسبت به برادرش یوسف، بیانگر شخصیت مهربان، دلسوز و مسؤول اوست. ۷- خشونت: این خشونت‌ها هم ضرب و شتم و توهین و فحاشی شخصیت‌های اصلی داستان را دربر می‌گیرد و هم تجاوز و قتل و تزریق مواد مخدر به افراد بی‌گناه. ۸- هجرت: مانند هجرت ناصر از پاریس به تهران و سپس از شهر به روستا، نقل مکان مهین حمیدی از تهران به خوزستان، مهاجرت ویدا فکرت از تهران به آمریکا، نقل مکان جلال آریان از آمریکا به ایران، نقل مکان یوسف از تهران به آمریکا برای درمان بیماری خود، نقل مکان جلال به خوزستان. ۹- قتل دوم: این قتل مربوط است به مرگ مشکوک و مبهم ناصر تجدد و ماجرای نبش قبر او توسط جلال و پلیس منطقه و مردم روستای سراب و بعد از آن خودکشی زهرا حمیدی که به دنبال آن سرخوردگی و افسردگی جلال تشدید می‌شود. ۱۰- بازپرسی دوم: پلیس شهربانی مجدداً برای پیگیری ماجرای مرگ ناصر تجدد (همان: ۲۴۰) و خودکشی زهرا حمیدی (همان: ۳۴۴) نزد جلال

آریان می‌رود. ۱۱- گفتگو: یکی از عناصر مهم دیگری که در ایجاد و گشایش رمزگان پروآیرتیک تأثیرگذار است، گفتگوست. با کنارهم قرار دادن بحث و گفتگوی جلال و ویدا فکرت مشخص می‌شود، جلال آریان میانه خوبی با عرب‌ها ندارد و حتی از این هم فراتر از صفات توهین‌آمیزی برای معرفی و توصیف آنها استفاده می‌کند. (ر. ک. فصیح، ۱۳۹۷: ۱۳۷-۱۴۰، ۱۴۶، ۱۷۹) چنین رویکردی در رمان، علاوه بر آنکه جزء خصلت‌های شخصیت‌پردازی شخصیت اصلی داستان است، نشان‌گر گرایش ناسیونالیستی نویسنده است.

مکالمه‌های دیگری نیز بین شخصیت‌ها صورت می‌گیرد که نشان‌گر تفکرات ناتورالیستی شخصیت‌های داستان است. (همان: ۱۷۸ و ۱۷۹) به‌عنوان نمونه سؤالات هستی‌شناسانه‌ای مانند «چرا من به این دنیا آمدم؟» (همان: ۱۸۸) و پاسخ آن، رگه‌های ناتورالیستی دارد که فصیح در این رمان برای بازنمایی عینی امور زشت و ناخوشایند از آن بهره می‌گیرد. ناصر نیز دلیل زندگی دشوار و ناخوشایند خود را جبر محیطی و اجتماعی می‌داند، می‌گوید: «اگر پدر و مادر من زیر بازارچه درخونگاه -تهران بغل هم خوابیدند و تو خیابون شانزله‌یزه یا خیابان پنجم نیویورک خوابیدند، تقصیر من نیست. (همان: ۱۷۸) و مشکلات بیماری روماتیسم قلبی یوسف از نظر نویسنده کلاً ماهیتی موروثی و جبر بیولوژیکی دارد: "جبرگرایی در ناتورالیسم به این معنی است که در مجموعه شکل ظاهری انسان، خلیات، رفتارها و اعتقادات وی در همه جا جای پای وراثت وجود دارد. (ثروت، ۱۳۸۶: ۱۸۵)

۱۲- ملاقات: ملاقات جلال با دوستان و همکلاسی‌های قدیم خود یکی از کنش‌های مربوط به رمزگان پروآیرتیک است. طی همین ملاقات‌هاست که بسیاری از شخصیت‌های فرعی داستان که از قضا چهره‌های شناخته شده ادبی و علمی کشور هستند، به ما معرفی می‌شوند، آقای پرویز ارجمند، اصغر بهارلو، آقای شایسته. تمامی این ملاقات‌ها در کافه (آراداواس ارمنی) یا رستوران اتفاق می‌افتند. (فصیح، ۱۳۹۷: ۴۰ و ۱۱۸) اغلب مباحثه‌های فلسفی، ادبی و هنری شخصیت‌های مهم داستان در همین مکانها اتفاق می‌افتد. ملاقات‌های پیوسته فرخ و ناصر، ملاقات عاشقانه زهرا حمیدی و جلال آریان و ملاقات هر روزه یوسف توسط جلال نیز قابل تأمل است. ۱۳- گشایش یا فرجام: داربست اصلی رمان که ماجرای جنایی است و دربردارنده ماجرای اعتیاد، قاچاق مواد مخدر، تجاوز و قتل با کشته شدن صمد خزایر از اعضای اصلی باند

قاچاق هروئین توسط زهرا حمیدی و سرانجام خودکشی او که از خزایر باردار شده بود، خاتمه پیدا می‌کند.

۳-۳- رمزگان‌های معنایی

در این نوع رمزگان، خواننده معناها را براساس نظامی از نشانه‌ها و نمادها استنتاج می‌کند. برخی از واحدهای کوچک معنایی می‌توانند بر شخص، چیز یا مکان یا حتی رویدادی دلالت کنند. در ذیل برخی از واحدهای کمینه معنایی در شراب خام ذکر خواهد. نخستین واحدهای کمینه معنایی پیشه شخصیت‌ها، نام آنها و معنا و مفهوم نمادین و ارجاعی آنهاست. اولین دالی که به درک مقصود اصلی این رمان به خواننده کمک خواهد کرد، درک مفهوم و معنای «نویسندگی» و «نویسنده» است. نویسندگی و به‌ویژه داستان‌نویسی در این رمان دو وجه دارد: ۱- نویسندگی نویسندگانی مثل اسماعیل فصیح که ویژگی‌های آن درگفتارها و کنش‌های جلال آریان هویداست. جلال شخصی است که با تغییرات و تحولات زندگی معاصر همراه شده است، او عمیقاً با عناصر بومی و محلی پیوند خورده است. جلال آریان که همزاد ابدی و قهرمان ازلی رمان‌های فصیح است، نماینده گروه نویسندگانی است که درد نویسندگان روشنفکر را درک می‌کند، از شرایط هنرمندان ناراضی است، غمگین و دلشکسته و افسرده می‌شود ولی سرانجام با این درد کنار می‌آید و به جای خراشیدن روح خود، شرایط موجود را می‌پذیرد. ۲- نویسندگانی که جهل و اسارت فکری توده مردم را پیش فرض می‌گیرند و به زندگی روزمره مردم با تردید و تحقیر نگاه می‌کنند و به جای نگاهی مدرن و چندوجهی، نگاهی رمانتیک و پیشامدرن بر ذهنشان حاکم است (دادخواه، ۱۴۰۲: ۳) نویسندگان جدید و مدرنیست ایرانی در این دسته قرار می‌گیرند. این دسته نویسندگان هوشمند که در اقلیت هستند، اغلب رنج آنها از «فهمیدن» است و نیاز به بستری دارند که درک شوند ولی زمانه و مردم زمانه نسبت آنها بی‌اعتنا هستند و گاه خود تبدیل به مانعی برای فهم می‌شوند. این دسته قلمزنان که اشکال کار آنها این بود که سر سازش نداشتند، سرانجام مغبون و سرخورده به بن بست می‌رسیدند. در ذیل، معانی ضمنی‌ای که از واحدهای کوچک معنایی همچون شخصیت‌ها دریافت می‌شود، ذکر خواهد شد:

ناصر تجدد: او نماینده و نماد متجددین و روشنفکران مقلد و شیفته فرهنگ و ادب غرب است که رادیکال‌ها و ریشه‌های دنیای محسوس و ملموس پیرامون‌شان را نفی می‌کنند و آرمان-هایشان با شرایط زمانه همخوانی ندارد. نام فامیلی‌اش هم اسم رمز دیگری است بر این ادعا. او به دنبال تشریح روح خود، حل دردهای بشریت و سرگشتگی آنها است. (فصیح، ۱۳۹۷: ۱۷۶)

ناصر معتقد به محکومیت ابدی بشریت است (همان: ۱۸۶) نویسندگان روشنفکری همچون ناصر تجدد در عوالم رنج و غربت و بیگانگی اگزیستانسیالیستی به سر می‌برند. ناصر با وجود آنکه استعداد ادبی انکارناپذیر و اندیشه بزرگی دارد «اجتماعی که او را پس زده، پس می‌زند. حتی می‌خواهد خود را از آنهایی که می‌خواهند او را با محیط آشتی دهند (جلال) خلاص کند. از وسوسه‌های جنسی مؤنث (فرخ فروغی) دوری می‌کند. محیط خودش را نمی‌شناسد» (فصیح، ۱۳۹۷: ۱۷۴، ۱۸۹، ۱۹۰) از نظر جلال برای ناصر بهتر آن بود که در فرانسه می‌ماند و به ایران بر نمی‌گشت. جلال می‌گوید: «ناصر در دام نویسندگی گیر کرده بود. حسابی هم گیر بود. مثل تمام قلم‌زنان واقعی آب‌وخاکش مغبون و سرخورده و در اوایل زندگی کاری‌اش سردرگم و گوشه‌نشین بود... به زودی تمام حواسش متوجه ادبیات شد. از اول مستعد بود. زندگی در پاریس هم خوب تحریک و آماده‌اش کرد. وقتی به ایران برگشت هدفش معلوم بود، ولی اشکال اینجا بود که سر سازش نداشت. آدم تنها و غد و مغروری شده بود. می‌خواست تجربه وجود روحیه شخصی خود را فریاد بزند و بدجوری روی عقیده‌اش ایستادگی می‌کرد...» (همان: ۱۱۸-۱۱۹) شخصیت او همانند کاراکتر نویسنده کتاب‌هایی است که خود علاقه داشت و برای خواندن به «یوسف» می‌داد؛ یعنی داستایفسکی. ولی در ایران سیمای ناصر بیش از هرکسی به صادق هدایت و غلامحسین ساعدی شباهت دارد. همچنان که در سیر داستان نیز ناصر بارها از هدایت نام می‌برد و از کتابهایش تمجید می‌کند. (ر. ک. همان: ۶۴، ۱۱۸) این دو نویسنده در غربت پاریس خودکشی کرده‌اند. در ایران که بودند به هر دری زدند تا شاید آگاهی جدیدی تولید کنند اما برنگشتند تا در خاک پدری بمیرند و در انزوای پاریس جان دادند. در طول زندگی، سایه نحس یک نخبگی اصیل را با خود به دنبال کشیدند و مرگی تلخ و خودخواسته سرانجام آن‌ها بود. ناصر تجدد اما خودش را نمی‌کشد. سرنوشتی بسیار مخوف‌تر در انتظار اوست. جلال پیش خود راز این مرگ زشت و دلخراش را در یک جمله خلاصه می‌کند: "ناصر باید به پاریس برمی‌گشت، ولی برنگشت." (همان: ۱۱۸)

اسماعیل آریان: او نماد عارفان است. در یکی از نامه‌هایی که برای برادرانش می‌نویسد اذعان می‌کند: جسم موقتی و فناپذیر است و فقط جوهر جسم زنده است که خدایی و ابدی است. باید به آن احترام گذاشت. دوباره از خاک برمی‌خیزد... مرض و غم، آدم سرگردان را به اعتلای شکل وجود نهایی‌اش نزدیک می‌کند، به مبدأ وجودش سوق می‌دهد. همه چیز از ثانیه اول پیدایش، محکوم به فنا و به سوی نفس کلی و الوهیت است. (فصیح، ۱۳۹۷: ۵۷-۶۰) گفتار،

نامه‌ها و طرز تفکر اسماعیل به گونه‌ای است که گویی نیچه‌ای است که بودایی شده یا آلبر کامویی که اکنون پیر و نرم شده باشد.

یوسف: او از تمامی آدم‌ها بریده بود. از نظر ناصر او ده‌ها کیلومتر از دیگران به خدا نزدیک‌تر بود. همواره با خدا بود. عشق بی چون و چرایی به حیوان و نبات داشت (همان: ۵۱) یوسف هیچ گاه به گوشت لب نمی‌زد. او که پیوسته از بیماری روحی و جسمی رنج می‌برد، می‌تواند مظهر روح پاک، وارسته و بی‌آلایش نویسندگان باشد که به دلیل فهمیدن، رنجور و دردمندند و دو راه بیشتر ندارند یا مثل یوسف در بیمارستان (آب و خاک خود) بمانند و با تحمل درد و رنج و امید برای فرارسیدن روزی که دارویی برای این ناملایمت‌ها (بیماری) پیدا شود با تظاهر به بی‌دردی در بیمارستان بمانند و یا اینکه در نهایت همچون همان قناری‌ای که یوسف در قفس نگهداری می‌کرد، از قفس آزاد شوند و برای نیل به هدف غایی (درک و فهمیده شدن توسط مردم) کشور را ترک کنند. روح ناآرام و متلاطم نویسنده روشن‌فکر ناراضی در هر حال خواهان رهاشدن است، حال چه با هجرت و چه با مرگ خود. نویسندگانی که شاید جای غلط و زمان غلطی را برای نوشتن گزین کردند. فکر و روحشان مشغول عظمت‌های معنوی بود و واقعیات و جزئیات زندگی را فراموش کرده بودند؛ به همین دلیل جسم و خاطرشان آرام نبود.

از دیگر مواردی که در رمان شراب خام می‌تواند از رمزگان معنایی باشد، یکی عنوان رمان است؛ شراب خام و دیگر کاربرد واژه «شراب» برای نام یک روستاست. با قراینی که در داستان وجود دارد به نظر می‌رسد منظور از شراب، «زندگی» است. مراحل پر فراز و نشیب زندگی همچون نوشیدن شراب است که گاهی انسان با نوشیدن آن شاد و سرمست می‌شود. زمانی که بیشتر می‌نوشد داغ می‌شود، این نهایت سرمستی است و بعد از این مرحله هرچه نوشیده شود بیخود است: «کمی شراب مثل دوران بچگی است خوب و سنگول کننده است با جام‌های اول و دوم، کله آدم داغ می‌شود. بالغ می‌شود زندگی آدم با زندگی دیگران قاطی می‌شود، پیچیده و گوریده می‌شود آدم بزرگ و بزرگ‌تر می‌شود بعد از آن هرچه بخوریم بی‌خود است خنگی و پیری است. (همان: ۳۳۸)

سراب: سراب در این رمان نام روستایی دورافتاده، سرد و صعب‌العبوری بود در کنگاور کرمانشاه که ناصر تجدد به منظور دور ماندن از مردم، آنجا را برای زندگی خود انتخاب کرد تا بتواند با آرامش و طیب خاطر به کار نویسندگی بپردازد ولی تنها بعد از گذشت یک ماه، به طرز نامعلومی جانش را از دست می‌دهد. در حقیقت ناصر برای جامعه عمل پوشاندن به آرمان‌ها و رؤیاهای خود به روستای «سراب» رفته بود ولی در آنجا زنده به گور می‌شود، روستای سراب برای او سرابی بیش نبود. در جایی از رمان هم به این مسأله اشاره شده است: «ناصر به دنبال کارها و ابدیت

پوچ از کوه‌های یخ زده زاگرس بالا رفته بود و به سراب خود نزدیک شد. « (همان: ۲۹۰) عشق وافر ناصر تجدد برای رفتن به سراب (سرای پوچی و مرگ) در مقابل عشق بی‌اندازه جلال آریان به شراب (زندگی) تقابل نمادین زیبایی را خلق کرده است.

سخن گفتن از پول و تأکید بر نقش آن در زندگی شهری از مضامین پرتکرار داستان شراب خام است. این مسأله دلالت ضمنی است به این مسأله که «در دهه چهل وضع اقتصادی ایران از طریق فروش یا واگذاری نفت بهبود پیدا می‌کند.» (یاحقی، ۱۳۸۷: ۲۲۴) جلال آریان در رمان شراب خام کارمند شرکت نفت است و در تمام رمان‌های فصیح، جلال کارمند شرکت نفت باقی می‌ماند. یک پای او تهران است و پای دیگرش خوزستان. آمدن اسم خوزستان کافی است تا به یاد صنعت نفت، صادرات نفت و تأثیر آن بر اقتصاد و سیاست جهانی در آن برهه از تاریخ بیفتیم.

۳-۴. رمزگان نمادین

رمزگان نمادین که به آن «رمزگان‌های تقابل دوتایی» نیز می‌گویند در مفهوم‌سازی صورت گرفته از معنای نشانه‌ها، یکی از مکان‌های محوری را اشغال می‌کند. برخی از مهم‌ترین تقابل‌ها در قسمت تحلیل رمزگان‌های پروآیرتیک و معنایی استخراج و تحلیل شد، با وجود این در ذیل مجموعه‌ای از عمده‌ترین جفت‌های متضاد دوقطبی که به متن معنا می‌دهند، استخراج و در جدول ذیل دسته بندی شده‌اند:

ماندن	رفتن
نویسنده-روشنفکر گریزان از اجتماع	نویسنده مردمی و سازگار با مردم
شهر	روستا
فرهنگ و ادبیات فرانسه	فرهنگ و ادبیات ایران
مرگ(سراب)	زندگی(سراب)
دنیای پاک و روحانی	دنیای دنی و پست
مسئولیت	عدم مسئولیت
شقاوت	شفقت
کارآگاه	قاتل
آرامش روانی	اضطراب و بی‌قراری
تندرستی	بیماری
سواد	بی‌سوادی
علاقه به زن	بی‌اعتنا به زن

جدول تقابل دوتایی در رمان شراب خام

در ذیل برخی از تقابل‌های دوتایی که در جدول آمده است تحلیل می‌شود. تردید میان «ماندن» و «رفتن» یکی از مفاهیم ضمنی‌ای است که در رمان شراب خام وجود دارد. این مفهوم درحقیقت بازتابنده وجه بیوگرافیک و پرتلاطم زندگی واقعی اسماعیل فصیح نیز هست که برای گذران زندگی و نیل به مقصود از جایی به جای دیگر نقل مکان می‌کرد. در رمان شراب خام، میل به ماندن در وطن در برابر میل به رفتن قرار می‌گیرد. جلال آریان ماندن را ترجیح می‌دهد، چون با آنکه مصائب و مشکلات را می‌بیند و نسبت به استبداد و شقاوت موجود حساس است ولی از آن کلافه و سرگردان نمی‌شود و به تنگ نمی‌آید. راه حل را تنها در رفتن نمی‌بیند؛ بلکه می‌ماند تا باری از دوش زمان حال برگیرد. درمقابل او گروهی دیگر از نویسندگان هستند که موقعیت موجود را نفی کرده، سعی در ایجاد تغییر و دگرگونی دارند ولی زمانی که از تأثیرگذاری بر افکار عمومی ناامید می‌شوند، رخت سفر بر بسته راه حل را در فرار دانسته و به دیار غربت می‌روند. ناصر تجدد نماد این دسته از نویسندگان است: ناصر یک بی‌گناه آشفته بود که مشکلات و معضلات محیط، روحش را خورده بود. تهران او را مأیوس کرده بود. شاید هم تقصیر خودش بود یا تقصیر نیروی عجیب و نا آرام درونی‌اش بود که می‌خواست با چرخ بی‌رحم و خشن، باظرافت و محبت برخورد کند. همانند کودکی بود که در اولین لبخند در گهواره دهانش را با مشت پر خون کرده باشند ولی او هنوز بخواهد با لبخند و مهر با ضاربش حرف بزند، محبت کند. می‌خواست با یک اثر ادبی برای بیست میلیون بی‌سواد تأمین معاش کند. مرض نویسندگی حاد داشت و خودش در سراب درخونگاه-پاریس منگ. درواقع با ترک شهر تهران و رفتن به دهات داشت از خود فرار می‌کرد. پاریس را نمی‌خواست چون راضی‌اش نمی‌کرد. ایران را می‌خواست ولی نمی‌توانست راضی‌اش کند. اختلاف عظیم محیط ایران و محیط فرانسه مغشوشش کرده بود. در سطح بالایی که روحش پرواز می‌کرد واقعیت چیزها را آن طور که بودند، نمی‌دید. او برای این محیط و این محیط برای او ساخته نشده بود. او محیط بازی را در ایران می‌خواست تا با هنر در هوای رنج‌دیده خود پرواز کند. (فصیح، ۱۳۹۷: ۳۴) به همین دلیل است که جلال اینگونه اعلام وضعیت می‌کند: «من آدم بی‌مصرف، پوچ و مزخرفی شده‌ام یه نیهیلیست کامل.» (همان: ۱۶۹) تنهایی، واکوردگی و انزوای ناصر، اعتقاد او را به دستگاه آفرینش الهی، نظم الهی و هستی سست کرده بود. (همان: ۱۸۲) نویسندگانی از این دست که پیوسته دچار اضطراب و تلاطم جانکاه درونی هستند، میل به انزوا در آنها غالب می‌شود و سرانجام ناخوشایندی پیدا می‌کنند.

جلال روشنفکرانی مانند ناصر را درک می‌کند، پای صحبت آنها می‌نشیند، چیزی از رفاقت کم نمی‌گذارد. حتی گهگاه خودش را سرزنش می‌کند که چرا مثل آنها پاک و اصیل و شورمند نیست و آلوده زندگی روزمره شهری شده است اما ریتم زندگی شهری را می‌داند و به همین دلیل به مرحله سقوط و وادادگی نمی‌رسد. برای مرگ همسر و فرزند خود برای تمام عمر متأثر است ولی بر غم فقدان آنها فائق می‌آید و خود را به تباهی نمی‌کشانند. عشق و علاقه به زن در وجود جلال جاری است. او همچنان که همسر متوفی خود را عاشقانه دوست می‌داشت، در روند داستان عاشق و دلباخته زهرا حمیدی می‌شود و به او پیشنهاد ازدواج می‌دهد. ولی ناصر باوجود آگاهی از عشق و علاقه بی‌اندازه فرخ به خود، نسبت به احساسات او بی‌اعتناست و تنهایی و تجرد را بر عشق و یا ازدواج ترجیح می‌دهد. (همان: ۱۷۳)

در شراب خام شهرگرایی در مقابل بازگشت به روستا قرار می‌گیرد و بارها بر آن تأکید می‌شود. در دههٔ چهل ایدئولوژی «بازگشت به روستا» قلب و ذهن روشنفکران را فتح کرده بود. عمده‌ترین دلیل این میل گوشه‌گیری، فرار از مردم و انزوا اختیار کردن است؛ اما روستا از دیدگاه راوی (جلال آریان) جایگاه مردمان جاهل و عقب مانده‌ای است. به همین دلیل است که وقتی جلال ساکنان روستای سراب را معرفی می‌کند هریک را صاحب نقصی می‌داند: «بزرگترین رابطه و وجه تشابه چند خانوار آنجا به یکدیگر فقر و جدایی آنها از تمام دنیا بود. کدخدا ممدحسن یک آدم یک پایی از آب درآمد. یک پایش را چهار سال پیش در اثر ابتلا به قانقاریا به کمک برادرش قطع کرده بود. مش مرتضی کور و آبله رو بود. اینها رجال و سردمداران سراب بودند.» (همان: ۲۵۲) جلال در جای دیگری از داستان نیز دید خوبی نسبت به روستا ندارد. (همان: ۱۶۴)

محبوبیت فرهنگ فرانسوی در مقابل فرهنگ ایرانی نزد متجددین ایرانی؛ علاقه به فرهنگ، فلسفه و ادبیات فرانسه از ابتدای مشروطه تا ادوار بعد نزد متجددین ایرانی نظیر ایرج میرزا، آخوندزاده، شریعتی، آل احمد وجود داشته است. در رمان شراب خام نیز بارها از فرهنگ عمیق و جدی فرانسه سخن رفته ولی در مقابل به فرهنگ و ادبیات ایران جز چند اشارهٔ مختصر به شاهکارهای مولوی و سعدی، وقعی داده نشده است.

مرگ و زندگی جفت‌های متضاد دو قطبی مهمی است که به متن معنا داده است. رمان شراب خام تقابل بین مرگ و زندگی است. تقابل دنیای پاک و عرفانی (مثل دنیای اسماعیل و یوسف)

در مقابل دنیای دون و پستی که محل هزار گونه آلاشی همچون قتل و تجاوز است نیز از دیگر تقابل‌های دوگانهٔ رمان شراب خام است.

۳-۵. رمزگان ارجاعی و فرهنگی

منظور از رمزگان ارجاعی یا فرهنگی، معانی عمیق و نشانه‌های فرهنگی و اجتماعی است که درون متن بازتاب داده شده است. با تأمل در دال‌ها و نشانه‌هایی که در قالب رمزگان نمادین و معنایی در رمان شراب خام وجود دارد باید اذعان کرد؛ این رمان حاوی تقابل بین نویسنده-روشنفکر یا مرد تنهای روشنفکر ضدزن همیشه ناراضی است دربرابر نویسندهٔ مردمی و منعکس-کنندهٔ واقعیت‌های سیال اجتماعی. تقابل نویسندگان منفی‌نگر و اگزیستانسیالیست که جهالت یا کم‌سوادی خواننده عصر خود و وضعیت موجود را بر نمی‌تابد. امیدوار است دست به تغییر افکار عمومی بزند ولی اغلب ناموفق است؛ چراکه مخالفت با شرایط و ایده‌آل‌های عصر، زمانی به کار می‌آید که امکان ذهنی و عملی تغییر وجود داشته باشد و به اصطلاح افکار عمومی، شوک‌پذیر باشد. مصداق چنین نگرشی ناصر تجدد است که نگرش او یادآور طرز نگرش امثال صادق هدایت و غلامحسین ساعدی است. این دسته از نویسندگان که از قضا قدرت نویسندگی بالایی دارند، سرانجام یا خود را به کشتن می‌دهند یا عرصه را خالی و کشور را ترک می‌کنند. در شراب خام، اسماعیل فصیح نشان می‌دهد که این راهکار؛ یعنی جا زدن و از مردم و اجتماع فرار کردن جز حرکت به سمت تباهی نیست. در این رمان، ناصر بعد از اینکه تهران را ترک می‌کند در یکی از روستاهای دور افتاده در کنگاور به طرز فجیع و دلخراشی زنده به گور می‌شود (همان: ۲۴۰) این عبارت «زنده به گور» شدن ناصر که بارها در رمان تکرار می‌شود خود یادآور کتاب «زنده به گور» صادق هدایت است. پایان هولناک زندگی ناصر تجدد، نقد گزنده‌ای است بر سرشت هنرمندانی که از شناخت واقعی محیط و جامعه‌اش دور می‌افتند، سرشت جامعهٔ پست و بی‌فضیلتی که هنرمندانش را به مسلخ می‌کشاند. (دادخواه، ۱۴۰۲: ۴) نقطهٔ مقابل این دست از نویسندگان روشنفکر، نویسندگان متعادلی قرار دارند که مثبت اندیش و عملگرا هستند. مانند را به رفتن ترجیح می‌دهند و به‌جای سقوط و وادادگی، ریتم زندگی شهری را درک می‌کنند. براین اساس باید با میرعابدینی هم‌داستان شویم که فصیح در شراب خام با خلق شخصیت ناصر و نشان دادن افکار او، نسل ناامید و افسردهٔ بعد از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ را نشان می‌دهد که

پس از مایوس شدن از نیل به آرمان‌های خود دچار سردرگمی و از خودبیگانگی شدند و احساس پوچی می‌کردند. (میرعابدینی، ۱۳۸۷، ج ۲: ۶۳۸)

۴- نتیجه‌گیری

رمان «شراب خام» اسماعیل فصیح با بهره‌گیری از ساختار جنایی و عناصر ناتورالیستی، بستری چندلایه برای تولید معناهای متکثر فراهم آورده است. به کمک رمزگان‌های پنج‌گانه رولان بارت، معانی پنهان در لایه‌های مختلف روایی، سمبولیک و فرهنگی متن تا حدودی نمایان شد و سعی بر این بود که نقش خواننده از «مصرف‌کننده روایت» به جایگاه «تولیدکننده فعال معنا» ارتقا یابد.

در حوزه رمزگان هرمونتیک، معماهای اساسی مرگ مهین حمیدی و ناصر تجدد به‌عنوان محورهای تعلیق و ابهام عمل کردند. کشف اسرار قتل مهین در قطار و راز زنده‌به‌گور شدن ناصر، خواننده را به فراتر رفتن از روایت سطحی و واکاوی علل و انگیزه‌ها فراخواند. فرایند «فرمول‌بندی پرسش»، «انسداد» و «افشای جزئی‌وبرشی از حقیقت» نشان داد که چگونه ساختار روایی فصیح به‌صورت هدفمند معماها را به‌تعویق انداخته و در انتها به‌طور نسبی پاسخ می‌دهد، اما همچنان پرسش‌های باز را باقی می‌گذارد تا خوانش‌های چندگانه ممکن شود.

رمزگان پروآیتریک نیز با شناسایی سیزده «پی‌رفت» (یعنی واحدهای عملیاتی مانند صحنه‌پردازی سقوط یوسف، بازگشت جلال از آمریکا، قتل مهین، بازپرسی‌ها، ملاقات‌ها و گشایش نهایی)، ساختار حرکت و زنجیره رخدادهای جنایی و اجتماعی را روشن کرد. که مشخص شد هر رویداد صرفاً جابه‌جایی مکان یا شخصیت نیست، بلکه نقطه‌ای از حرکت روایت به سوی گره‌گشایی یا گره‌زدایی است.

در رمزگان معنایی، دلالت‌های ضمنی شخصیت‌ها و نمادها - از «شراب» به‌مثابه استعاره زندگی تا «سراب» به‌عنوان نماد تباهی و توهم روشنفکری - واکاوی شد. جلال آریان نمادی از نویسنده متکی به جامعه است، در حالی که ناصر تجدد نماد نویسندگانی است که از محیط و زمانه خود دورافتاده‌اند و سرانجام به سرنوشت تلخ گرفتار می‌آیند. اسماعیل آریان و یوسف نیز هر یک نماینده دو سوی طیف عرفان و روحانی با دنیای مادی و ناتورالیستی هستند.

رمزگان نمادین، تضادهای دوتایی مانند «ماندن/رفتن»، «شهر/روستا»، «سنت/مدرنیته» و «مرگ/زندگی» را برجسته می‌کند. این جفت‌تقابل‌ها نشان دادند که رمان نه‌تنها داستان جنایی‌ست، بلکه بازتاب تنش‌های فرهنگی و اجتماعی دهه ۱۳۳۰ ایران است. مثلاً میل جلال به ماندن در تهران و مقاومت در برابر وسوسه فرار، در برابر ناامیدی ناصر قرار می‌گیرد و تضادی نمادین می‌آفریند.

در رمزگان ارجاعی، بستر تاریخی-فرهنگی رمان تحلیل شد؛ فضای تهران در جریان مدرنیزاسیون و رشد اقتصادی نفت، شکست روشنفکران پس از کودتای ۲۸ مرداد و تأثیر ادبیات غربی بر اندیشه شخصیت‌ها، این زمینه، بیانگر این است که چگونه مفاهیم اجتماعی و اقتصادی آن دوره در مصادیق داستانی انعکاس یافته و خوانش را غنی‌تر می‌کند.

در مجموع، یافته‌ها حاکی از آن است که «شراب خام» نه‌فقط یک رمان جنایی و ناتورالیستی، بلکه متنی است که با ترکیب پنج رمزگان بارت، مخاطب را وارد فرایند پویا و خلاق معنازایی می‌کند.

پی‌نوشت

1. the hermeneutic code
2. the proairetic code
3. the code of semes or signifiers
4. the symbolic code
5. the cultural code or referece

منابع

- آلن، گراهام (۱۳۸۵)، رولان بارت، ترجمه پیام یزدانجو، تهران: مرکز.
- بارت، رولان (۱۳۸۷)، درآمدی بر تحلیل ساختاری روایت‌ها، ترجمه محمد راغب، تهران: فرهنگ صبا.
- _____، (۱۳۷۳)، درجه صفر نوشتار، ترجمه شیرین دخت دقیقیان، تهران: هرمس.
- ثروت، منصور (۱۳۸۶)، «مکتب ناتورالیسم» پژوهش‌نامه علوم انسانی شهید بهشتی، شماره ۵۴، صص ۱۹۶-۱۷۷.
- چالاک، سارا و ایوب مرادی، (۱۳۹۹)، «بررسی تکرر معنایی در حکایت شاه و کنیزک مولوی براساس نظام رمزگان روایی رولان بارت» (۱۳۹۹)، نشریه علمی پژوهش‌های عرفانی (گوهرگويا) سال ۱۴، ش ۲، پیاپی ۴۵، صص ۱۸۹-۲۱۰.
- خانی اسفندآباد، سامان و ماه نظری، (۱۳۹۹)، «تحلیل جامعه‌شناسانه رمان دل کور اثر اسماعیل فصیح»، نشریه تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی (دهخدا)، شماره ۴۳، صص ۱۴۱-۱۷۰.
- رنجبر، ابراهیم و همکاران، (۱۳۹۸)، «سبک‌شناسی داستان‌های اسماعیل فصیح»، نشریه سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)، شماره ۴۴، صص ۱۳۵-۱۵۴.

- سیما، داد (۱۳۸۳)، فرهنگ اصطلاحات ادبی، تهران: مروارید.
- سجودی، فرزانه (۱۳۸۷)، نشانه‌شناسی کاربردی، تهران: نشر علم.
- صادقی شهپر، رضا و سیما پرمردی (۱۳۹۲)، «یک گام به سوی بومی‌گرایی: نقد داستان‌های اسماعیل فصیح، حرکت از ناتورالیسم به سوی رئالیسم» (۱۳۹۲)، پژوهش زبان و ادبیات فارسی، ش ۲۹، صص ۱۹۹-۱۷۳.
- صفیعی، کامبیز و مسعود سلامی (۱۳۹۰)، «توضیح و معرفی متدولوژی رمزگان پنجگانه رولان بارت با نمونه عملی از نمایش نامه فیزیکدان‌ها اثر فردریش دورنمات»، مطالعات نقد ادبی، ش ۲۴، صص ۱۵۲-۱۳۴.
- ضیمران، محمد (۱۳۸۳)، درآمدی بر نشانه‌شناسی هنر، تهران: قصه.
- فصیح، اسماعیل (۱۳۹۷)، شراب خام، تهران: ذهن آویز.
- کله‌جویی، فرزاد، (۱۴۰۲) «بررسی عناصر گوتیک در داستان جاوید اثر اسماعیل فصیح»، پژوهشنامه ادبیات داستانی، شماره ۴۶، صص ۱۶۷-۱۸۵.
- مهری بیگدلیلو، ایمان و همکاران (۱۳۹۶) تحلیل جلوه‌های رئالیسم در رمان شراب خام»، نشریه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تبریز، ش ۲۳۶، صص ۱۱۶-۹۹.
- میرعابدینی، حسن (۱۳۸۷)، صدسال داستان‌نویسی، جلد دوم، تهران: چشمه.
- میرعمادی، سیدعلی (۱۳۸۴)، فرهنگ توصیفی نشانه‌شناسی، تهران: معرفت.
- هاوکس، ترنس (۱۳۹۴)، ساخت‌گرایی و نشانه‌شناسی، ترجمه مجتبی پردل، مشهد: ترانه.
- یارشاطر، احسان (۱۳۷۳)، «شراب خام و باده کهن» نشریه کلک، شماره ۵۵ و ۵۶، صص ۲۷۶-۲۶۸.
- دادخواه، سینا (۱۴۰۲)، تأملی در رمان شراب خام نوشته اسماعیل فصیح، تاریخ دسترسی: ۱۴۰۲/۴/۱۰، آدرس سایت: <https://cafecatharsis.ir/23685/>

References

- Alan, Graham. (2006). *Roland Barthes*. Translated by Payam Yazdanjoo. Tehran: Markaz. [in Persian]
- Barthes, Roland. (2008). *Introduction to Structural Analysis of Narratives*. Translated by Mohammad Ragheb. Tehran: Farhang-e Saba. [in Persian]
- _____. (1994). *Writing Degree Zero*. Translated by Shirin Dokht Daghighian. Tehran: Hermes. [in Persian]
- Sorowt, Mansour. (2007). "The Naturalism School." *Shahid Beheshti Humanities Research Quarterly*, no. 54, pp. 177–196. [in Persian]
- Chalak, Sara, and Ayub Moradi. (2020). "Examining Semantic Multiplicity in Rumi's 'The King and the Maidservant' Based on Roland Barthes's Narrative Code System." *Journal of Mystical Studies (Gohar-Gooya)*, vol. 14, no. 2 (serial 45), pp. 189–210. [in Persian]
- Khani-Esfandabad, Saman, and Mah Nazari. (2020). "A Sociological Analysis of the Novel *Dal-e Koor* by Ismail Fasih." *Dehkhoda Journal of Persian Language and Literature Studies*, no. 43, pp. 141–170. [in Persian]

- Ranjbar, Ebrahim, et al. (2019). "Stylistics of Ismail Fasih's Short Stories." *Stylistics of Persian Prose and Poetry (Bahar-e Adab)*, no. 44, pp. 135–154. [in Persian]
- Sima, Dad. (2004). *Dictionary of Literary Terms*. Tehran: Morvarid. [in Persian]
- Sajudi, Farzan. (2008). *Applied Semiotics*. Tehran: Nashr-Elm. [in Persian]
- Sadeghi-Shahpar, Reza, and Sima Parmoradi. (2013). "Toward Nativism: Critique of Ismail Fasih's Stories from Naturalism to Realism." *Research on Persian Language and Literature*, no. 29, pp. 173–199. [in Persian]
- Safiei, Kambiz, and Masoud Salami. (2011). "Introducing Roland Barthes's Five-Code Methodology with a Case Study from Friedrich Dürrenmatt's Play *The Physicists*." *Studies in Literary Criticism*, no. 24, pp. 134–152. [in Persian]
- Zeymaran, Mohammad. (2004). *An Introduction to the Semiotics of Art*. Tehran: Ghesseh. [in Persian]
- Fasih, Ismail. (2018). *Raw Wine*. Tehran: Zehn-Aviz. [in Persian]
- Kalejuyi, Farzad. (2023). "Exploring Gothic Elements in Ismail Fasih's *Javid*." *Literary Fiction Research Quarterly*, no. 46, pp. 167–185. [in Persian]
- Mahri-Bigdelilou, Iman, et al. (2017). "Realism in the Novel *Raw Wine*: An Analytical Study." *Tabriz University Journal of Persian Language and Literature*, no. 236, pp. 99–116. [in Persian]
- Mirabedini, Hassan. (2008). *One Hundred Years of Fiction Writing*, vol. 2. Tehran: Cheshmeh. [in Persian]
- Miramadi, Seyed Ali. (2005). *Descriptive Dictionary of Semiotics*. Tehran: Marefat. [in Persian]
- Hawkes, Terence. (2015). *Structuralism and Semiotics*. Translated by Mojtaba Pardel. Mashhad: Taraneh. [in Persian]
- Yarshater, Ehsan. (1994). "Raw Wine and Ancient Wine." *Kelk Magazine*, nos. 55–56, pp. 268–276. [in Persian]
- Dadkhah, Sina. (2023). "A Reflection on Ismail Fasih's Novel *Raw Wine*." Accessed July 1, 2023. <https://cafecatharsis.ir/23685/> [in Persian]